

INLEDNING – IFN/IUI 70 ÅR

MAGNUS HENREKSON

SÄRTRYCK ur Magnus Henrekson, red. (2009), *IFN/IUI 1939–2009*.

Sju decennier av forskning om ett näringsliv i utveckling.

Stockholm: Ekerlids.

KAPITEL 1

INLEDNING – IFN/IUI 70 ÅR*

MAGNUS HENREKSON

Det är i år 70 år sedan Asea-chefen Sigfrid Edström, trots skepsis och en hel del motstånd i ledande näringslivskretsar, lyckades göra verklighet av sin övertygelse att näringslivet behövde ett eget kvalificerat utredningsinstitut. Industriens Utredningsinstitut (IUI) såg dagens ljus den 1 februari 1939. Under de 70 år som gått har IUI, sedan 2006 Institutet för Näringslivsforskning (IFN), spelat en central roll i tillämpad forskning och därmed också i den ekonomisk-politiska debatten. Ett stort antal inflytelserika utredningar och forskningsrapporter har skrivits vid IUI. Generationer av utredare och forskare har arbetat och utvecklats vid institutet och många har med stor framgång gått vidare till näringsliv, statsförvaltning, universitet och intresseorganisationer. Som en del av firandet av 70-årsjubileet har en inbjudan gått ut till ett trettiotal tidigare medarbetare att skriva en personlig betraktelse över vad tiden vid IUI har betytt för deras personliga och professionella utveckling. Resultatet blev denna digra volym som med uppsatser om och av institutets tidigare chefer, forskare och ordförande ger en inträngande och samtidigt personlig bild av institutets verksamhet under de gångna 70 åren.

Ett tillbakablickande över en framgångsrik tid som flytt ger lätt ett intryck av nostalgisk längtan efter bestående villkor – ett intryck som i detta fall skulle vara helt fel. För att en organisation skall överleva och blomstra under skiftande tider och förhållanden krävs att den både förnyar sig och hämtar kraft ur sin egen historia. Det känns därför angeläget att som en kontrapunkt beskriva de förändringar som IFN just genomgått och förutsättningarna inför framtiden. Detta görs i den sista delen (kapitel 38). Där redogörs för den omställningsprocess institutet genomgått under de senaste åren, hur nuläget ser ut och vilka de framtida utmaningarna är.

---

* Under arbetet med denna bok har jag haft ovärderlig hjälp av flera tidigare medarbetare, inte minst Erik Ruist och Lars Kritz. Ett alldeles särskilt tack till Göran Albinsson Bruhner, vars insatser varit både omfattande och av central betydelse för att höja kvaliteten på framställningen.

I detta kapitel ges först en översikt av volymen. Därefter gör jag ett försök att summera och dra några slutsatser av de olika bidragen. Frågan är vilka betingelser som skapar och upprätthåller en kreativ och produktiv forskningsmiljö.

INNEHÅLLET I DENNA VOLYM

Innehållet i denna jubileumsvolym är indelat i fem sektioner: Cheferna, IUI och staten, Forskarna, IFN i dag och Sammanställningar.

IUI/IFN har för närvarande sin tolfte vd. Under sektionen **Cheferna** finns i kronologisk följd bidrag om eller av de tio första av dessa, dvs. till och med Gunnar Eliasson, som var vd fram till våren 1994. Henrik Jordahl skriver i två kapitel om de fyra personer som endast var chefer en kort tid: Ivar Anderson och Ragnar Sundén (kapitel 2) samt Erik Dahmén och Jonas Nordenson (kapitel 4). Sammantaget satt dessa fyra chefer knappt sex och ett halvt år.

Mats Persson och Claes-Henric Siven bidrar med en uppsats om Ingvar Svennilson (kapitel 3) som var IUI:s chef 1941–49 och var den som med stor beslutsamhet och med stöd av styrelseordföranden Sigfrid Edström omvandlade IUI från en utredningsbyrå till ett forskningsinstitut med höga vetenskapliga ambitioner.

I kapitel 5 skriver Jan Wallander om sin tid vid IUI, främst om chefsperioden 1953–61, men också om åren på 1940-talet när han skrev sin avhandling vid institutet.¹

Villy Bergström bidrar med en uppsats (kapitel 6) om Ragnar Bentzel, IUI:s chef åren 1961–66. Bentzel anställdes vid IUI redan 1948 och var även knuten till institutet under en lång period sedan han avgått som chef efter att ha kallats till professuren i nationalekonomi vid Uppsala universitet.

Kapitel 7–9 utgörs av skildringar av de tre därpå följande cheferna för IUI: Lars Nabseth (1966–73), Lars Wohlin (1973–76) och Gunnar Eliasson (1976–94). Samtliga ger en ganska likartad bild av vilka utmaningar som de ställdes inför. I centrum står strävan att kombinera relevans i problemställningarna med en hög grad av vetenskaplighet i analysen och samtidigt lyckas nå ut med resultaten utanför den snäva akademiska kretsen.

I det avslutande kapitlet under sektionen Cheferna (kapitel 10) medverkar Robin Douhan med korta biografiska beskrivningar av institutets ordföranden:

¹ Här kan nämnas att Erik Höök var tillförordnad chef den 15 maj till 31 augusti 1961 i skiftet mellan Jan Wallander och Ragnar Bentzel. Erik Höök var en synnerligen central person i IUI:s historia, vilket inte minst flera av de som bidrar till denna volym vittnar om (t.ex. Wallander 2009, Ortmark 2009 och Vinell 2009). Höök förtjänar därför en egen längre uppsats, något som jag hoppas kan bli verklighet vid ett senare tillfälle. På liknande sätt var institutets sekreterare Hans Söderlund tillförordnad chef under tiden 1 maj – 30 juni 1953 i skiftet mellan Jonas Nordenson och Jan Wallander.

Sigfrid Edström, Ernst Wehtje, Sven Lundberg, Sven Schwartz, Marcus Wallenberg, Erland Waldenström, Curt Nicolin, Håkan Mogren och Björn Hägglund. Kapitlet innehåller också ett försök att, när så varit möjligt, identifiera varje ordförandes viktigaste insatser för institutet. Såväl Robin Douhans framställning som många bidrag i denna volym vittnar om ordförandenas centrala betydelse, särskilt när det gäller att säkerställa resurser till verksamheten och att värna om institutets integritet och oberoende även i de fall då resultat framkommit som inte legat i linje med finansiärernas intressen.

Sektionen **IUI och staten** innehåller endast kapitlet 11 som är skrivet av Carl Johan Åberg. Här skildras IUI:s och Finansdepartementets mångåriga samarbete kring de statliga långtidsutredningarna. Innehållet kommenteras närmare i avsnittet ”IUI/IFN har påverkat” nedan.

Sektionen **Forskarna** består av 25 kapitel där vart och ett utgörs av en essä av tidigare forskare vid IUI. De som bjudits in att skriva är alla födda 1944 eller tidigare. Inbjudan var formulerad på följande sätt: ”att skriva en personlig betraktelse av vad tiden på IUI haft för betydelse för Din personliga och professionella utveckling. Bidraget bör vara personligt hållet.”

Följande uppställning (kapitel 12–36) anger vilka före detta IUI:are som medverkar med en egen essä, när de var vid IUI och något eller några nedslag i den efterföljande karriären. Bidragen är ordnade kronologiskt efter personens födelseår.

Forskare	Var vid IUI	Huvudkarriär därefter ^a
Axel Iveroth ^b	1939–46	Vd Industriförbundet
Tore Browaldh	1944–45	Vd och styrelseordförande Handelsbanken
Erik Ruist	1944–50	Professor i ekonomisk statistik HHS
Göran Albinsson Bruhner	1955–66	Vd SNS och publicist Svenska Dagbladet
Per-Martin Meyerson	1992–95	Författare
Leif Mutén ^c	1960–68	Senior advisor IMF, professor i internationell skatterätt HHS
Åke Ortmark	1954–58	Journalist och författare
Assar Lindbeck	1961–62, 1965–68, 1995–	Professor och chef Institutet för internationell ekonomi, Stockholms universitet
Lars Lidén	1957–61	Vice vd Esselte
Albert Danielsson	1954–56	Professor i industriell ekonomi och organisation KTH
Branko Salaj	1965–67	Utredningschef Byggnadsindustriförbundet, vd BDO revision, minister i Kroatien
John Skår	1964–70	Professor i företagsekonomi Bodö, professor Karolinska Institutet

Gunnar Törnqvist	1964–67	Professor i ekonomisk geografi Lunds universitet
Lars Kritz	1960–76	Vice vd Industriförbundet
Lars Vinell	1961–64	Chef marknadspolitiska avdelningen och chefsekonom Industriförbundet
Bengt Rydén	1966–70	Vd SNS, vd Stockholms Fondbörs
Lars Lundberg	1969–72, 1989–91	Docent Umeå universitet, professor Örebro universitet
Birgitta Swedenborg	1969–81, 1986–90	Forskningsledare och vice vd SNS
Richard Murray ^d	1980–81, 1986–87	Chefsekonom Statskontoret
Anders Klevmarken	1968–76	Professor i ekonometri vid Göteborgs och Uppsala universitet
Bo Carlsson	1972–84	Professor Case Western Reserve University
Göran Normann	1972–81	Avdelningschef Industriförbundet, divisionschef OECD
Staffan Håkanson	1967–70	Vd Sonab, vd Telub, vd Adtranz Sweden
Siv Gustafsson	1967–80	Professor i nationalekonomi Amsterdams universitet
Ove Granstrand ^c	1981–93	Professor i industriell organisation och ekonomi, Chalmers tekniska högskola

^a Huvudkarriär därefter anger i regel bara den eller de allra viktigaste posterna som personen innehaft. För en mer fullständig bild hänvisas till respektive persons bidrag och till alumniförteckningen längst bak i denna bok.

^b Kapitlet om Axel Iveroth är en excerpt ur det korta avsnitt som handlar om IUI ur hans postumt publicerade minnen. I övrigt har kapitlet sammanställts av Magnus Henrekson.

^c Inte formellt anställd vid IUI, men samarbetade nära med IUI under perioden.

^d Samarbetade från och till med IUI även under mellanliggande år.

Sektionen **IFN i dag** inleds med en uppsats (kapitel 37) av undertecknad och Ulf Jakobsson, institutets nuvarande vd och dennes företrädare, där vi ställer frågan vilken nytta Svenskt Näringsliv och andra forskningsfinansiärer har av verksamheten vid Institutet för Näringslivsforskning.

Vi identifierar ett antal viktiga skäl till att IFN är av värde för sina finansiärer. De fyra viktigaste av dessa är: (i) det bidrar till ökad pluralism inom den svenska samhällsekonomiska forskningen, dvs. det säkerställer att forskning som rör näringslivets villkor faktiskt blir utförd; (ii) det bidrar till ökad pluralism i samhällsdebatten; (iii) det är en viktig plantskola för lovande akademiker som sedan går vidare till viktiga poster inom näringsliv, offentlig förvaltning och universi-

tetsvärlden; och (iv) för huvudmännen skapar det en länk till den akademiska forskningen.

I kapitel 38 redogör jag, som redan nämnts, för den omställningsprocess som institutet genomgått under de senaste åren.

Därefter följer fyra kapitel där de programansvariga beskriver bakgrunden till och verksamheten inom de fyra forskningsprogrammen: (i) Fredrik Sjöholm skriver om programmet Globaliseringen och företagen; (ii) Magnus Henrekson och Lars Persson om programmet Entreprenörskapets ekonomi; (iii) Henrik Jordahl om Tjänstesektorns ekonomi; och (iv) Thomas Tangerås om Elmarknadens ekonomi.

Utöver den forskning som bedrivs inom programmen finns också enskilda projekt.

Assar Lindbeck driver sedan tio år tillbaka projektet Välfärdsstatens ekonomi där välfärdsstaten studeras ur ett utvecklingsperspektiv. Hur påverkar välfärds-systemens utformning incitamentsstrukturen och därmed de ekonomiska aktörernas beteende? Hur påverkas grundläggande sociala normer? Tyngdpunkten ligger på socialförsäkringar och human tjänster, inklusive sjukvård.

Yves Zenou har sedan han kom till institutet 2003 initierat flera projekt där han använder sig av nätverksteori för att studera interaktion mellan aktörer. Exempel på frågor som studeras är forsknings- och utvecklingssamarbete mellan företag, segregation och diskriminering av minoriteter och hur de sociala interaktionerna fungerar inom den kriminella världen.

Flera arbetsmarknadsekonomiska projekt som ligger utanför de fyra programmen pågår eller har just avslutats. Ett exempel är Anna Sjögrens, Helena Svaleryds och Jonas Vlachos projekt om betydelsen av individuella val och arbetsmarknadens institutioner för inkomst- och löneskillnader mellan individer och grupper. Andra exempel är Per Skedingers projekt om effekter av reformer av förtidspensioneringssystemet på utbudet av arbetskraft bland äldre och ett projekt om konkurrens och lönemässig könsdiskriminering som leds av Helena Svaleryd och där Jonas Vlachos och Fredrik Heyman också medverkar.

Bokens femte och sista sektion **Sammanställningar** innehåller:

- En presentation av medarbetarna på IFN per den 1 februari 2009, vilket var den faktiska 70-årsdagen.
- En förteckning över samtliga chefer och biträdande chefer/sekreterare med uppgift om när de innehade sin position, var de kom ifrån och vart de tog vägen när de lämnade institutet.
- En förteckning över samtliga ordföranden och styrelseledamöter med uppgift om när de satt i styrelsen och vad de innehade för huvudposition vid inträdet i institutets styrelse.

- En förteckning över samtliga forskare som verkat vid IFN/UII sedan starten 1939 sorterade på två olika sätt: (i) kronologiskt, baserat på när forskaren slutade vid institutet, och (ii) i bokstavsordning. För varje forskare anges när denne arbetade vid institutet och de viktigaste posterna i den efterföljande karriären.
- Ett personregister.

NÅGRA SLUTSATER FRÅN DE SJÄLVBIOGRAFISKA UPPSATSERNA

Huvuddelen av denna volym består av 33 kapitel av eller om 35 tidigare chefer och forskare vid institutet. Det omfattande materialet låter sig knappast sammanfattas på några få sidor. Bidragen visar betydelsen av personliga relationer och individuella drivkrafter. De säger också mycket både om institutets inre liv och om dess i flera dimensioner stora betydelse i efterkrigstidens Sverige. Jag kommer här att lyfta fram några aspekter som jag finner särskilt slående.

IUI SOM PLANTSKOLA

IUI har i hög grad fungerat som en plantskola. Unga akademiker har under några år ägnat sig åt näringslivsrelaterad forskning – ofta i nära kontakt med företrädare för berörda företag – för att sedan fortsätta sin yrkeskarriär på andra håll: universitetsvärlden, näringslivet, intresseorganisationer eller den offentliga förvaltningen. Alumniförteckningen längst bak i denna volym visar att drygt en fjärdedel vardera av IUI-forskarna gått vidare till näringsliv (inklusive media) respektive offentlig förvaltning, drygt 35 procent har fortsatt sin akademiska karriär på annat håll, i regel som professorer vid ett universitet, och knappt en på åtta har gjort karriär i en intresseorganisation. Här kan särskilt noteras att IUI-arna Axel Iveroth och Lars Nabseth var verkställande direktörer för Industriförbundet under en period på sammanlagt 32 år.

IUI fick också stor betydelse för en annan organisation som varit tongivande i den svenska policydiskussionen och forskningen kring näringslivets villkor i efterkrigstidens Sverige, nämligen Studieförbundet Näringsliv och Samhälle, SNS. Två av de tre huvudarkitekterna bakom SNS – Axel Iveroth och Tore Browaldh – hade skolats på IUI. Den förste egentlige vd:n Jan Wallander hade skrivit sin avhandling vid IUI. När Wallander blev chef för IUI, efterträddes han på SNS av IUI-aren Hans B. Thorelli och därefter följde IUI-forskaren Torsten Carlsson. Efter två kortvariga vd:ar var IUI-arna Göran Albinsson Bruhner och Bengt Rydén chefer. Detta innebär att SNS i drygt 30 av de första 36 åren hade tidigare IUI-forskare på chefsposten (Ullenhag 1998). På senare år har IUI-forskarna Birgitta

Swedenborg och Pontus Braunerhjelm haft ledande poster vid SNS och SNS vd sedan 2003, Stefan Lundgren, var verksam vid IUI i slutet av 1980-talet.

Även i närtid är det lätt att finna exempel på att institutet fyller en roll som rekryteringsbas för tunga policyinriktade poster. Exempelvis blev Sten Nyberg chefsekonom på Konkurrensverket 2008 och Karolina Ekholm blev vice riksbankschef 2009.

Marcus Wallenberg, institutets ordförande i 25 år, sade uttryckligen att ett viktigt syfte med IUI var att bereda karriärmöjligheter för duktiga nationalekonomer, för att undvika att alla fick en inriktning mot frågeställningar som tog sin utgångspunkt i den offentliga sektorns problem. Vid symposiet i samband med sin 80-årsdag uttryckte han det i sitt tacktal på följande sätt: ”Ni nationalekonomer bör se till att det verkligen förklaras vem det är som svarar för framstegen i samhället och därmed för levnadsstandarden”. Det gäller att bidra till att undvika risken för ”en ekonomisk politik som begränsas av politikerns synsätt och problem att bli omvalda.”²

IUI SOM FORSKNINGSMILJÖ

Systematisk empirisk forskning baserad på ekonomisk teori och vedertagna statistiska metoder förekom knappast före 1930-talet. I slutet av 1930-talet bildades två empiriskt inriktade forskningsinstitut i Sverige: det statliga Konjunkturinstitutet, KI, 1937, och två år senare IUI. KI blev under Erik Lundbergs ledning inriktat på makroekonomiska – främst konjunkturrella – frågeställningar och problem rörande den offentliga sektorn. IUI, å andra sidan, kom att betona det industriella framåtskridandet på längre sikt i relation till de strukturella förskjutningarna i samhället. Tidigt sattes också det enskilda företaget och den individuella företagaren i fokus. Under Svenilsons cheftid, 1941–49, omvandlades IUI snabbt till ett forskningsinstitut med en akademiskt kvalificerad forskarstab. IUI blev landets ledande forskningsinstitut inom tillämpad ekonomi (Nycander 2005).

Under 1940-, 50- och 60-talen var det få som disputerade i nationalekonomi. I Sverige var antalet disputationer inte fler än åtta under 1940-talet (Wadensjö 1992) och under 1960-talet disputerade endast 18 personer. Under denna tid fanns ingen reguljär forskarutbildning med tillräcklig bredd och kvalitet vid någon högre läroanstalt och IUI kom därför att spela en viktig roll även som utbildare av nationalekonomer. Under IUI:s första 30 år skrevs 11 doktorsavhandlingar och 15 licentiatavhandlingar vid institutet (Nabseth 1969).

Den som läser äldre IUI-studier slås av hur gedigna och välskrivna de är, och inte minst med vilket suveränt handlag skribenterna använder grundläggande

² Citerat från Ortmark (1982).

ekonomisk teori. John Skår (2009) skriver att IUI på 1960-talet var unikt och han menar att man då måste gå till National Bureau of Economic Research (NBER, grundat 1920) i USA för att finna en jämförbar institution. Bakgrunden till de två institutionernas tillkomst var också snarlik. Båda hade tillkommit för att samla, analysera och presentera fakta i frågor som hade stor ekonomisk-politisk betydelse och båda arbetar huvudsakligen inom nationalekonomins huvudfåra (*mainstream economics*) vad gäller teori och metodval.

Som framhävs av bl.a. Ove Granstrand (2009) har ett av IUI:s kännemärken alltid varit ett dynamiskt synsätt på ekonomins funktion och därtill en strävan att analysera samspelet mellan mikro- och makrofaktorer. Detta är mycket anmärkningsvärt med tanke på att mikro- och makroekonomi, åtminstone t.o.m. 1970-talet, var i stort helt åtskilda subdiscipliner där mikroekonomin dominerades av ett statiskt perspektiv. Granstrand menar att IUI i dessa avseenden var unikt i Europa och att han endast återfunnit något liknande vid Stanford Institute of Economic Policy Research (SIEPR).

Forskarnas självbild verkar dock inte riktigt ha avspeglat hur bra de faktiskt var. Villy Bergström (2009) vittnar om hur Ragnar Bentzel mycket tidigt gjorde fundamentala bidrag som bara publicerades på svenska i någon obskyr festskrift. Siv Gustafsson (2009) berättar, att när hon i ett brev till Jacob Mincer vid Columbia University tackade för inspiration och bifogade sin doktorsavhandling (skriven på svenska med en engelsk sammanfattning), så uppfattades detta av forskarkollegor som oerhört förmätet. Anders Klevmarken skrev visserligen sin avhandling på engelska, men huvudresultaten publicerades aldrig i någon tidskrift. När han några år senare besökte Finis Welch vid RAND Corporation tog denne fram Klevmarkens avhandling ur bokhyllan och sa mycket uppriktigt, att detta är ett exempel på hur man inte skall skriva en avhandling, om den egna forskningen ska få det genomslag den förtjänar (Klevmarken 2009). Ytterligare ett slående exempel är den förhållandevis ringa uppmärksamhet Birgitta Swedenborg erhöll internationellt för sina pionjärinsatser vad gäller datainsamling och forskning om multinationella företags agerande och betydelse.

Listan över särtryck på engelska visar att det inte är förrän under 1980-talet som internationell publicering av den egna forskningen ges viss prioritet och det är sannolikt inte förrän under 1990-talet som detta blir en självklarhet för varje forskare vid IFN/IUI.

I dag är internationell publicering utgångspunkten för alla projekt vid IFN, och den internationella granskningen och publiceringen av annan utgivare än IFN är den kvalitetsstämpel som ger IFN:s forskare tyngd och trovärdighet när de skriver utredningar och deltar i samhällsdebatten. IFN är i dag tillsammans med Institutet för internationell ekonomi vid Stockholms universitet och

Handelshögskolan i Stockholm (samt Riksbanken och IFAU med sina specialiserade inriktningar) sannolikt landets mest produktiva miljö för ekonomisk forskning.

VARFÖR BLEV IUI SÅ FRAMSTÅENDE?

Även om den interna kulturen i kombination med ett stänk av jantelag gjorde att IUI:s forskning länge inte fick det internationella genomslag och erkännande den förtjänade, så råder knappast någon tvekan om att den i många stycken var mycket framstående. Hur kunde verksamheten bli så bra? Hur kunde vad som startades som en ”industriens utredningsbyrå” bli ett framstående forskningsinstitut, trots att man hade två intresseorganisationer som huvudmän?

Något entydigt svar lär vi aldrig få på dessa frågor, men jag är övertygad om att Sigfrid Edströms och Ingvar Svennilsons tidiga insatser var helt avgörande. Båda var utomordentligt starka och principfasta och hade förmågan att driva igenom det de tagit sig före. Edström lyckades trots motstånd inom arbetsgivarfären (Henriksson 1990) få till stånd ett institut och när väl Svennilson blivit utsedd till chef hade han Edströms fulla stöd att omvandla det från utredningsbyrå till forskningsinstitut trots att det innebar långt mer diffus nytta för huvudmännen. Det var inte svårt att förutse att forskarna ibland skulle komma fram till resultat som var problematiska i den meningen att de gick emot huvudmännens intressen.

Som framgår av utdraget i Appendix ur det föredrag Svennilson höll på Nationalekonomiska Föreningen 1942 var Svennilson djupt övertygad om den ekonomiska forskningens potential att bidra till bättre allmänna levnadsvillkor och att näringslivet/industrin var motorn i denna process.³

När väl beslutet är fattat att IUI skall omvandlas till ett forskningsinstitut följer flera andra saker automatiskt: undersökningarna måste fylla vetenskapliga kvalitetskrav, acceptans måste finnas för att verksamheten är långsiktig och att väl underbyggda resultat kan vara mycket tidskrävande och därmed kostsamma att ta fram och – vilket är av största vikt – resultaten för undersökningarna skall publiceras. Även om resultatet av forskningen gick stick i stäv med finansierarnas åsikter och intressen så skulle det ändå offentliggöras. Eller som Jan Wallander (2009) skriver:

Man kan säga att principen om publicering är den helt avgörande. Följer man den blir det snart uppenbart för omgivningen om kvalitetskraven uppfylls och misstänkar om att mindre ”lämpliga” resultat undantrycks kan aldrig uppstå.

³ Se även de liknande tankegångar som framfördes ungefär samtidigt i en artikel i *Tiden* (Svennilson 1942).

Jan Wallander själv fick på nära håll uppleva vad Svennilsons försvar för denna princip kunde innebära. Wallander hade just avslutat insamlingen av primärmaterial till sin av Uddeholmsbolaget finansierade doktorsavhandling om avfolkningen av den värmländska skogbygden. Bolaget med dess vd i spetsen, den i svenskt näringsliv inflytelserike Nils Danielsen, utövade då starka påtryckningar mot Jan Wallander för att förmå denne att omgående avsluta arbetet och lägga vad som dittills framkommit ”i skrivbordslådan”.⁴ Svennilson reagerade omedelbart och kraftfullt, vilket fick till följd att Wallander våren 1949 kunde bli doktor på arbetet i fråga.

En annan central person i IUI:s historia från början av 1940-talet och närmare 50 år framåt var Erik Dahmén. Han skrev sin avhandling på IUI under Svennilsons chefskap och var således med när principen om vetenskaplighet och ovillkorlig publicering sjösattes och försvarades av denne. Dahmén blev tillförordnad chef 1949 och doktorerade 1950. I skriften *Industriproblem 1950* skrev han (s. 7–8):

Det stod härvid redan från början klart, att den [verksamheten] för att kunna tjäna sitt syfte måste bedrivas opolitiskt och efter vetenskapliga linjer. ... En begränsning av uppgifterna till servicebetonade snabbutredningar skulle emellertid alldeles frånsett detta [svårigheten att rekrytera tillräckligt kvalificerad personal] vara svår genomförbar och olämplig också av ett annat skäl, nämligen därför att en mera långsiktigt inriktad forskningsverksamhet i längden är en förutsättning för en effektiv serviceverksamhet.

Med andra ord slog Dahmén fast att vetenskaplighet och därmed följande publiceringskrav i själva verket är ett nödvändigt villkor även för den som egentligen bara är intresserad av utredningsdelen av verksamheten! Ungefär samtidigt blev Dahmén personlig rådgivare åt Marcus Wallenberg, MW, en position som han kom att inneha under återstoden av MW:s liv. MW blev i sin tur styrelseordförande i IUI, ett uppdrag som varade i 25 år. I denna bok finns åtskilliga exempel på hur MW försvarade forskarnas frihet och principen att även resultat som inte uppskattades av alla ovillkorligen skulle publiceras. Det finns även ett exempel där MW, efter att ha argumenterat för sin sak, själv respekterar publicering av ett utredningsresultat som går hans egna intressen emot. Det är inte svårt att föreställa sig att Erik Dahmén's inflytande som rådgivare gjorde det lättare för MW att hålla fast vid en viktig princip även när han själv drabbades av den.

Jan Wallander sjösatte samma principer på SNS där han var chef fram till

⁴ Hela incidenten finns beskriven i Wallander (1997, s. 202–205). Nils Danielsen var vid denna tid också styrelseledamot i IUI.

1953 och förvaltade och konsoliderade sedan dessa under sin chefsperiod på IUI från 1953 till 1961. En god illustration ges av Åke Sundström (privat e-postkorrespondens med undertecknad den 5 december 2008) som påpekar att Jan Wallander i moralstärkande syfte brukade citera filosofen Benjamin Höijers svar till en vän som varnade för vådan av förutsättningslöst tänkande: ”Sök sanningen! Och för den dig till helvetets portar, så klappa på.” Göran Albinsson Bruhner (2009) uttrycker det på följande sätt:

Jan argumenterade vänligt och värtaligt för arbetsgivarintresset. Detta stod alls inte i motsättning till den vetenskapliga integriteten. I fullgörandet av sitt uppdrag var det IUI:s skyldighet att agera självständigt och objektivt. Alla viktiga forskningsresultat skulle publiceras, varvid inga för uppdragsgivarna eventuellt obekväma fakta finge underryckas.

Det framgår också av flera av uppsatserna i denna volym hur, när så behövdes, institutets vd (med stöd av sin styrelseordförande) försvarade forskarna mot påtryckningar utifrån. Det kanske mest kända exemplet är när Sockerbolagets vd Sven Hammarskiöld avgick ur styrelsen i protest mot Odd Gulbrandsens och Assar Lindbecks utredning om jordbrukspolitiken (Lindbeck 2009). I normalfallet blev det naturligtvis inga diskussioner över huvud taget, eftersom principen om forskarnas frihet var så fast förankrad. Ett bra exempel på detta är Åke Sundströms och Bo Carlssons starkt kritiska inlägg i den offentliga debatten om industrins, särskilt Curt Nicolins, dåvarande älsklingsprojekt, 12-reaktorsprogrammet.

Jan Wallanders efterträdare Ragnar (”Naja”) Bentzel kom till institutet redan 1948 och skolades därför tidigt in i samma anda. Bentzels goda egenskaper som intellektuell ledare, inspiratör och samtalspartner lyfts fram bland annat i Villy Bergströms porträtt av honom. Göran Albinsson Bruhner (2009) beskriver honom på följande sätt:

Najas ledarstil var en oförvanskad återspeglning av hans varma och storsinta personlighet. I minnet framstår Naja som en av de minst egocentrerade människor jag träffat. I trygg förvissning om den egna kompetensens vidd och djup stöttade han sina adepter och lät dem få äran av idéer och analytiska grepp som emanerade från honom själv. Naja underkände aldrig en forskningsansats utan att stillsamt lansera ett alternativ.

Gunnar Törnqvist (2009a) drar t.o.m. paralleller till fysikern Niels Bohr och dennes legendariska institut i 1920-talets Köpenhamn.

IUI-ANDAN

Jag menar att en helt avgörande förutsättning för IUI:s framgång var vetenskapen hos forskarna, att när väl ett projekt var godkänt i styrelsen, vilket var den rådande ordningen fram till mitten av 1990-talet, så var de fria att efter bästa förmåga söka svaren på ställda frågor. I kombination med den goda tillgången på resurser och en jämfört med universiteten synnerligen väladministrerad arbetsplats, kunde den ”IUI-anda” som så många av bidragen i denna volym vittnar om utvecklas.

Vad är då denna IUI-anda? Den är inte helt enkelt att definiera, men jag tror det börjar med vetenskapen hos den enskilde forskaren att dennes integritet som vetenskapsman inte kan kränkas vare sig av chefen eller av finansiärer och huvudmän. Samtidigt måste miljön förhindra att detta privilegium inte missbrukas genom att forskarna underpresterar, vare sig kvalitativt eller kvantitativt.

Här blir vi-andan viktig – att forskarna faktiskt känner sig privilegierade och stolta över sitt institut och värnar om att lyfta varandras arbeten genom ibland hårdhänt men i grunden konstruktiv kritik. Vittnesmålen om detta är många i bidragen till denna volym. Typiskt lärde man sig av varandra.⁵ Lunch- och kafferasterna⁶ fungerade som informella seminarier och sedan fanns både formaliserade möten varje vecka och flerdagarsövningar i fjällen eller annan avskild plats där omfattande slutmanus penetrerades in i minsta detalj. När det gällde att lyfta varandras arbeten fanns inga hierarkier. Erik Hööks och Ragnar Bentzels synpunkter må ha vägt särskilt tungt i kraft av deras skarpsinne och sakkunskap, men deras egna alster blev lika hårt och oförblommerat granskade som alla andras (Vinell 2009).

Institutet saknade också en formell hierarki, vilket gjorde att det inte blev någon intern konkurrens om positioner. Suboptimering och destruktiva revirstrider kunde därför undvikas. Så är det förhoppningsvis än i dag. De fyra forskningsprogrammen har visserligen egna chefer, men forskarna är inte anställda inom programmen utan rör sig fritt mellan dessa beroende på var det enskilda projekt de arbetar med råkar höra hemma. Som beskrivs närmare i kapitel 38 finns också en karriärstege med fyra steg, men dessa steg är relaterade till forskarens absoluta meritering och ger därför inte upphov till intern konkurrens.

Forskarna var kanske inte alltid explicit medvetna om sin privilegierade position, men upptäckte det senare när de gått vidare till andra ”mer normala” miljöer. En illustration av detta förhållande ges av följande citat från Lars Lidéns (2009) bidrag:

⁵ Ett talande citat kan hämtas från Erik Ruists (2009) bidrag: ”Vi lärde av varandra, och kanske mest av Erik Dahmén.”

⁶ Kafferastens och det informella småpratets betydelse för en arbetsplats kreativitet har nyligen lyfts fram i en omtalad bok av Handelshögskoleforskaren Gunnar Ekman (2003).

Senare i livet kom jag själv att sitta i diverse statliga utredningar med politiskt rekryterad ordförande, med direktiv som hade utarbetats i något departement och med strikt partsrekryterade medlemmar. Tänkte då ofta med saknad på hur byråkratiskt och ”högt i tak” det hade varit vid IUI. Jag insåg, kanske starkare än tidigare, värdet av att vi inom svenskt näringsliv hade/har ett privat och oberoende forskningsinstitut.

Vetskapen att om man gjort sin läxa ordentligt så har man rätt att säga sanningen oavsett vilka intressen detta utmanar är en mycket stark och i längden utomordentligt konstruktiv kraft. Av många bidrag att döma har den IUI-anda som inympats i forskare som sedan lämnat akademien för andra karriärer spelat roll även där – på mediaredaktioner, i berörda företag, intresseorganisationer, departement och myndigheter.

IUI-MILJÖN

Gunnar Törnqvist, verksam vid IUI i mitten av 1960-talet, har på senare år forskat om vad som utmärker särskilt kreativa forskningsmiljöer (Törnqvist 2009b) och i sitt bidrag till denna volym försöker han applicera insikter därifrån på det IUI där han själv var verksam (Törnqvist 2009a, kursiv i original):⁷

I framgångsrika forskningsmiljöer finns tydliga elitistiska drag. Där kompetenta och idérika forskare samlas är betingelserna för förnyelse och utveckling goda. Forskare med gedigen *inomvetenskaplig kompetens* förmår ofta ställa de rätta frågorna. De vet var gränserna mellan olika specialiteter går och kan under kontrollerade former överskrida dem och understundom ta steget ut i det okända. ...

Ett inslag i verksamheten, som framträder tydligt om man följer den under några år, gäller omsättningen av forskare. Rörligheten in och ut på IUI har enligt min erfarenhet alltid varit betydligt större än vid de flesta institutioner vid svenska universitet. ...

Min erfarenhet är att gränsöverskridanden ofta sker när forskare rent fysiskt konfronteras med varandra. ... Utmärkande för framgångsrika miljöer är väl fungerande *kontakter* och livligt *informationsutbyte*, internt och externt. I en kreativ process konfronteras olika idéer och synsätt med varandra, ståndpunkter prövas och värderas. Även i vår tid – med alla till buds stående teletekniska hjälpmedel – spelar samtal och personliga kontakter en strategisk roll. ... För mig utgör IUI i detta sammanhang ett gott exempel. ...

Internationella utblickar visar att kreativiteten utvecklas bäst i *små egalitära organisationer*. ... Samtidigt är det en stor fördel för de små miljöerna att vara omgivna

⁷ Se även Bennich-Björkman (2007) för likartade slutsatser om vilka faktorer som befrämjar framväxten av kreativa forskningsmiljöer.

och stödda av en ekonomiskt resursstark omgivning. Den ideala storleken på en kreativ miljö varierar, men grupperingar om fyra till sju forskare är vanlig. Så små miljöer fungerar bäst om de är innefattade i en vidare gemenskap genom strategiska länkar till andra miljöer och vidare nätverk. ...

En närmare granskning av sådana [kreativa] miljöer visar en till synes motsägelsefull kombination av samarbete och rivalitet. I lyckliga stunder och på välsignade platser tycks generositet, jämlikhet och konkurrens vara möjliga att förena. ... IUI var, och är fortfarande efter vad jag förstår, en utpräglat platt organisation. Det finns en chef men därunder egentligen inte någon hierarkisk ordning. På min tid fanns det forskare som hade större inflytande än andra. Men deras dominans berodde inte på formella positioner utan på idériakedom, kunskaper och förmåga att inspirera. IUI var *inte* en arena för konkurrens.

Två andra särdrag som skiljde IUI från högskoleinstitutioner bör framhållas. Det första var förekomsten av tvärvetenskaplig kompetens i samma korridor och med samma huvudman. Nationalekonomer som arbetade med empiriskt material kunde lätt få hjälp av statistiker. Fram till 1960-talet fanns i regel ämnena sociologi, juridik, ekonomisk geografi, agrar ekonomi och företagsekonomi representerade inom forskarstaben. I dag är forskarnas grundskolning mer homogen, något som blivit nödvändigt i och med den ökade specialiseringen, men fruktbara frågeställningar hittas fortfarande ofta i gränslandet till andra discipliner.

Ett andra särdrag var IUI:s infrastruktur. Det är först under senare decennier som forskarna har fått tillgång till ”uppkopplade” persondatorer. Tiden dessförinnan hade IUI:s forskare förmånen att kunna få intern hjälp med rutinuppgifter. En egen stab av mestadels damer bistod med en mängd tidsödande rutinuppgifter: räkna regressioner, skriva rent brev och manus på maskin, koda enkätformulär osv.

Annars talar det långa citatet i hög grad för sig självt och föranleder egentligen inte mer än två ytterligare kommentarer. För det första, att det är ledningens kanske allra viktigaste uppgift att värna om att miljön fortsätter att vara en av dessa ”välsignade platser” där kreativiteten flödar och produktiviteten är hög. För det andra, att vi i dagens IFN är lyckligt lottade i så motto att det i Stockholm/Uppsala finns dels mycket högkvalitativ forskarutbildning i nationalekonomi, dels flera framstående forskningsmiljöer. Totalt fanns det våren 2009 drygt 280 disputerade akademiskt verksamma nationalekonomer (inklusive finansiell ekonomi) och ca 210 doktorander i Stockholm/Uppsala.

Jag kan dock inte avhålla mig från en sista observation, nämligen efterfrågans fundamentala betydelse. Csikszentmihalyi (1990, 1996) menar att produktiv kreativitet, dvs. nydanande arbeten som får ett allmänt genomslag och erkän-

nande uppstår vid en växelverkan mellan tre element: *området*, *individ* och *expertisen*, där de senare har en roll som berättigar dem att bestämma vem eller vilka som skall få tillträde till området. Csikszentmihalyi frågar sig varför måleriet, arkitekturen och bildhuggeriet plötsligt uppvisade sådan kreativitet i 1400-talets Florens. Antalet talanger var antagligen inte större där och då än annorstädes och tidigare. Vad som förändrats var två saker. Området förändrades genom återupptäckten av många kunskaper från Antiken. Lika viktigt var den plötsliga förändringen i efterfrågan på konst och arkitektur från den härskande klassen i Florens.⁸ Med en starkt ökad efterfrågan från sofistikerade beställare blomstrade den produktiva kreativiteten. Analogin till dagens forskning är inte så långsökt som man skulle kunna tro. I en riktigt bra forskningsmiljö råder akademisk frihet, men friheten leder samtidigt till att forskare söker sig till områden där efterfrågan på analys och nya viktiga resultat är stor. Denna efterfrågan skapas i ett komplicerat samspel mellan samhällsutvecklingen, vad som rent vetenskapligt är möjligt att forska om och vad potentiella finansiärer är beredda att stödja.

IUI/IFN HAR PÅVERKAT

Bidragen i denna bok visar att IUI/IFN har spelat en viktig roll i det svenska samhället under de senaste 70 åren och väl förvaltat har institutet alla möjligheter att fortsätta göra det. Låt mig här peka på ett par viktiga aspekter, utöver vad som redan framkommit om institutets roll som ledande forskningsmiljö och plantskola.

Tack vare Ingvar Svennilson blev IUI initiativtagare till de statliga långtidsutredningarna (Åberg 2009). Svennilson var ordförande för de första långtidsutredningarna. IUI svarade fram till början av 1970-talet för den s.k. industribilagan i ett unikt samarbete med staten och IUI:s biträdande chef Erik Höök blev 1962 planeringschef i Finansdepartementet med ansvar just för LU. Långtidsutredningarna kom att spela en central roll som bas för den ekonomiska politiken i Sverige i flera decennier.

När samarbetet hade avbrutits övergick IUI i stället till att under två decennier göra egna alternativa långtidsutredningar under beteckningen *långtidsbedömningar*.

Som framgår av flera av bidragen i denna bok utgjordes en betydande del av IUI:s verksamhet åtminstone fram till slutet av 1960-talet av studier som var direkt relevanta för företagens beslutsfattande avseende den egna verksamheten – se Wohlin (2009) för en översikt. Branschstudierna, konsumtionsprognoserna och arbetskraftsundersökningarna var i hög grad avsedda att tjäna som beslutsunder-

⁸ Se Eliasson och Eliasson (1997) för en analys om beställarkompetensens betydelse för den konstnärliga kreativiteten i 1400-talets Florens.

lag för främst storföretagen. Göran Albinsson Bruhner minns t.ex. väl med vilket intresse bilbranschen, den kemiska industrin och byggföretagen tog del av forskningsresultat avseende för dem väsentliga utvecklingstendenser. Jan Wallander vittnar i sitt bidrag om att han ägnade mycket tid åt föredrag och artikelskrivande i facktidningar.

Dagens verksamhet är i mycket ringa utsträckning inriktad på studier och utredningar som är direkt användbara i företagets beslutsfattande. Skälen till detta är flera. Dels är företagets perspektiv ofta globalt och specifikt svenska underlag blir därför mindre viktiga. Än viktigare är att det i dag finns ett brett utbud av specialiserade konsultbolag med högt kvalificerad, forskarutbildad personal som fyller detta behov.

Under 1970- och 80-talen hade IUI möjlighet och råd att utveckla tre olika ekonometriska modeller av den svenska ekonomin. Modellerna tog sin utgångspunkt i tre radikalt olika premisser om verkligheten och kunde användas för att ge alternativa svar på vilka effekter som kunde förväntas av olika ekonomisk-politiska åtgärder. Gunnar Eliasson (2009) skriver: ”Modellerna gav olika svar på i stort sett varje fråga som ställdes till dem, vilket tydligt illustrerade vad *a priori*-förutsättningar betyder för resultaten av all analys, hur stor kalkylosäkerheten är samt inte minst hur lite vi vet när vi för politik, om vi inte fyller i med antaganden.” Det största värdet med modellerna var kanske att de visade att nytta med sådana modeller är högst begränsad.

IUI har också varit viktigt för att ta fram statistik på centrala områden såsom industrin, byggsektorn (Salaj 1968)⁹ och hushållens tidsanvändning (Klevmarcken 2009). Detta arbete har sedan i regel tagits över och vidareutvecklats av SCB. Därutöver har IUI fortsatt att samla in och analysera egna unika data rörande centrala aspekter av det svenska näringslivet. Särskilt kan här nämnas den omfattande databasen över multinationella företags verksamhet, vilken började samlas in av Birgitta Swedenborg (1973, 1979). Dessa data har sedan fortlöpande uppdaterats och en rad tongivande forskningsrapporter har baserats på dessa även internationellt sett unika data. Studierna har också kommit att spela en stor roll i samhällsdebatten. Ett mer sentida exempel är Roger Svenssons egenhändigt insamlade och uppbyggda databaser över kommersialisering av patent ägda av uppfinnare och småföretag och över upphandling och internationalisering av konsulttjänster.

⁹ Branko Salaj (2009) beskriver hur detta projekt gav IUI:s ledning visst huvudbry. Priserna som observerades var visserligen vad byggherren fick betala, men eftersom de var administrativt bestämda kunde de inte säga något om bostadskonsumentens nytta. Resultatet blev en än strängare granskning av det empiriska underlaget, men i efterhand visade sig detta vara en klok linje: ”[Det] visade sig att omdömena om rapporten inom branschen och i statistikerkreten blev mycket positiva och att grundstenen hade lagts för vad som skulle bli, i Statistiska centralbyråns regi, världens första byggnadsprisindex.”

I början av 1970-talet tog IUI upp tråden från Erik Dahméns avhandling och satte företaget och den enskilde entreprenören i fokus för en stor del av forskningen. Här var man helt ensamma i Sverige. Gunnar Du Rietz arbetade under hela 1970-talet i Dahméns efterföljd med att undersöka företagsetableringarnas orsaker och betydelse under efterkrigstiden i Sverige (Du Rietz 1980). Under 1970- och 80-talen forskade framför allt Bo Carlsson och Gunnar Eliasson om entreprenörskap och industriell utveckling på IUI.

IUI-forskningen har också fortplantat sig när tidigare medarbetare flyttat vidare till nya akademiska miljöer. Ett exempel är Bo Carlsson som genom de erfarenheter, insikter och kontakter han fick under IUI-tiden lade grunden till sin fortsatta forskning vid Case Western Reserve University i Cleveland. Bo Carlsson var också instrumentell vid etableringen av det nya forskningsområdet *industrial dynamics* (Carlsson 2009).

Det är lätt att hitta fler exempel. Albert Danielsson och Ove Granstrand har spelat en viktig roll när det gäller att öka inslaget av ekonomisk forskning vid våra två ledande tekniska högskolor. Bengt-Christer Ysanders flytt från IUI till professorsstolen i Uppsala blev startskottet för en kraftig uppryckning av forskningsmiljön där. Lars Lundberg blev den förste professorn i nationalekonomi vid Örebro universitet och byggde där upp en forskargrupp i internationell ekonomi. Jan Södersten blev professor i Uppsala och ledande expert på företagsbeskattning med otaliga doktorander som gått vidare till ledande positioner i statsförvaltningen på skatteområdet. Bertil Holmlund blev likaledes professor i Uppsala och får betraktas som huvudarkitekt bakom uppbyggnaden av en av Europas ledande forskningsmiljöer inom arbetsmarknadsekonomi. Siv Gustafsson blev Sveriges första kvinnliga doktor i nationalekonomi sedan Karin Kock disputerade 1929 och pionjär i jämställdhetsekonomi. Hon blev sedermera framgångsrik professor i ämnet vid universitetet i Amsterdam och byggde upp en egen forskargrupp där, trots att hon uppenbarligen inte fick det stöd hon förtjänade under sin tid vid IUI (Gustafsson 2009).

Under hela 1970-talet spelade IUI-forskare en viktig roll som sakkunniga kritiker och granskare av effekterna av ett alltmer konfiskatoriskt skattesystem. Ulf Jakobsson och Göran Normann klarlade att de s.k. Hagaöverenskommelserna där lägre inkomstskatt växlades mot högre sociala avgifter inte alls hade de påstådda positiva effekterna. Göran Normann visade att det heller inte var möjligt att genom den s.k. promsen flytta över skattebördan från den personliga inkomstskatten med alla dess marginaleffekter och i stället ta ut mer skatt ”direkt på produktionen” (Normann 2009). Tillsammans med Jan Södersten och flera andra IUI-forskare blev deras analyser ett viktigt underlag för Stig Malm och Kjell-Olof Feldt som inför en häpen publik på en presskonferens i november

1988 förklarade att det svenska skattesystemet var ”ruttet” och ”perverst”.¹⁰

Det kritiska och välunderbyggda förhållningssätt som institutets forskare tränats i har de sedan tagit med sig ut i andra verksamheter där de fått stort inflytande. Bengt Rydén (2009) skriver exempelvis:

Min forskarskolning vid IUI kom att få stor betydelse för hela mitt fortsatta yrkesliv. Jag tränade mig att formulera problem, att göra relevansbedömningar, att se saker från olika perspektiv, att ifrågasätta och att vara systematisk och strukturerad i min ansats. ”Varför inte tvärtom” representerade ett synsätt som jag då tillägnade mig och som följt mig genom livet, inte sällan till min omgivnings irritation.

Mycket likartade formuleringar finns i flera av de bidrag som skrivits av personer som sedan gjort en renodlad näringslivskarriär – se t.ex. Staffan Håkanson (2009) och Jan Wallander (2009).

Åke Ortmark (2009) vittnar om att han tog med sig samma förhållningssätt in i journalistiken: ”Den stora lärdomen från institutet var att man inte får slarva när man uttalar sig om något så viktigt som verkligheten”. Tillsammans med den likaledes skolade nationalekonomen Herbert Söderström introducerade han den s.k. skjutjärnsjournalistiken, vilken kom att i grunden förändra svenska journalisters sätt att behandla makthavare och deras motiv.

Det bästa beviset för att institutet haft betydelse är självfallet det faktum att många tidigare medarbetare blivit så framgångsrika och gjort så stora insatser på breda områden i det svenska samhället. Alumniförteckningen som består av ca 230 personer talar sitt eget tydliga språk därvidlag.

AVSLUTNING

Ju närmare nutid vi kommer, desto svårare blir det att recensera och bedöma det som gjorts och görs. Det är dock helt klart att IFN i dag står starkt forskningsmässigt, finansiellt och personellt. Vi kan också visa på hög och på senare tid kraftigt ökad produktivitet i de för oss relevanta dimensionerna.

Efterfrågan på specialiserade forskarrapporter är i dag också en helt annan än tidigare. Doktorsexamen i nationalekonomi är numera en normalutbildning för toppjobb i statsförvaltningen. Kraven på att skriva så att ”den marginelle riksdagsmannen”¹¹ direkt kan tillgodogöra sig analysen och resultaten är därför inte lika tvingande som tidigare.

¹⁰ Feldt (1991, s. 386).

¹¹ Enligt Göran Albinsson Bruhner (2009) vägleddes Ragnar Bentzel och Erik Lundberg av principen att för att en ekonomisk text skulle få genomslag måste den ”vara begriplig även för den marginelle riksdagsmannen”

För institutets ledning är den stora och allestädes närvarande utmaningen att värna miljön så att den fortsätter att vara en plats där kreativiteten flödar och produktiviteten är hög. Hur detta skall gå till är en ständigt pågående läroprocess och det är heller inte något som går att läsa sig till i någon handbok eller enkelt skriva ner i några policydokument eller arbetsmanualer. Övertygelsen om att det IFN/IUI gör är viktigt och gör skillnad är dock fundamental.¹²

IFN/IUI har nu funnits i 70 år och innehållet i denna bok visar att institutet har varit framgångsrikt. Ett viktigt syfte med en jubileumsbok är att stanna upp, sammanfatta och kanske till och med unna sig en viss stolthet över vad som åstadkommit. Ett annat och lika viktigt syfte är att hämta kraft i sina traditioner och sin egen historia för att möta kommande utmaningar med samma framgång.

Vi har de senaste åren genomgått en betydande omställning och förnyelse för att kunna fortsätta att ligga i framkant både vad gäller forskningen och den mer policy- och debattinriktade delen av verksamheten. För att lyckas med detta måste vi förvalta och bygga vidare på det stolta arvet och vidmakthålla och åter skapa de betingelser som präglar framgångsrika intellektuella miljöer.

IFN/IUI har gjort skillnad och vi tänker fortsätta att göra det. Detta är särskilt viktigt i en tid då många budskap och rekommendationer visserligen är elegant pakerade, men vid en djupare granskning visar sig stå på bräcklig eller obefintlig grund.

I detta sammanhang är de berättelser som tidigare medarbetare och chefer vid institutet bidrar med i denna volym utomordentligt värdefulla. Jag vill avsluta med att rikta ett varmt tack till alla som bidragit och till alla nuvarande och tidigare medarbetare som medverkat till att institutet står starkt och kan se de närmaste 70 åren an med stor tillförsikt.

REFERENSER

- Albinsson Bruhner, Göran (2009), "Gyllene år". I denna volym.
 Bennich-Björkman, Li (2007), "Universiteten, kreativiteten och politikens aningslöshet".
 I Nils Karlsson (red.), *Den fria akademien*. Stockholm: Ratio.
 Bergström, Villy (2009), "Ragnar Bentzel: Forskaren, handledaren, vännen". I denna volym.
 Carlsson, Bo (2009), "Reflektioner om min tid på IUI". I denna volym.
 Csikszentmihalyi, Mihály (1990), "Kreativitet och kulturell utveckling". I Georg Klein (red.), *Om kreativitet och flow*. Stockholms: Brombergs.
 Csikszentmihalyi, Mihály (1996), *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. New York: Harper Collins.

¹² Klamer och Colander (1989) studerar den personliga utvecklingen hos doktoranderna vid de ledande amerikanska universiteten. Det visar sig att doktoranderna i Chicago är mest nöjda. Anledningen är att professorerna där lyckas förmedla att det de gör och det studenterna lär sig verkligen spelar roll. Chicagouniversitetet har också fostrat det största antalet nobelpristagare i ekonomi. Se även Klein (1990), som diskuterar hur avgörande det är att forskare uppfattar det de gör som utomordentligt viktigt.

- Dahmén, Erik (1950), "Ekonomiska utredningar och ekonomisk forskning till industriens tjänst. En översikt över verksamheten vid Industriens Utredningsinstitut". I *Industriproblem 1950*. Stockholm: IUI.
- Du Rietz, Gunnar (1980), *Företagsetableringarna under efterkrigstiden*. Stockholm: IUI och Almqvist & Wiksell.
- Ekman, Gunnar (2003), *Från prat till resultat – Om vardagens ledarskap*. Malmö: Liber Ekonomi.
- Eliasson, Gunnar (2009), "IUI – en privat akademi". I denna volym.
- Eliasson, Gunnar och Ulla Eliasson (1997), *Företagandets konst: om konstproduktionen i renässansens Florens*. Stockholm: City University Press.
- Feldt, Kjell-Olof (1991), *Alla dessa dagar... I regeringen 1982–1990*. Stockholm: Norstedts.
- Granstrand, Ove (2009), "Vad IUI betytt för mig". I denna volym.
- Gustafsson, Siv (2009), "Du är en av oss. Personliga IUI-minnen 1967–1980". I denna volym.
- Henriksson, Rolf G. H. (1990), *Som Edström ville – Hur IUI blev till*. Stockholm: IUI.
- Håkanson, Staffan (2009), "En ingenjör bland ekonomer: IUI 1967–1970". I denna volym.
- Klamer, Arjo och David C. Colander (1989), *The Making of an Economist*. Boulder, CO: Westview Press.
- Klein, Georg (1990), "Förord". I Georg Klein (red.), *Om kreativitet och flow*. Stockholm: Brombergs.
- Klevmarken, Anders (2009), "Forskare på IUI under en tid då nya metoder och data förnyade den empiriska forskningen". I denna volym.
- Lidén, Lars (2009), "IUI under senare hälften av 1950-talet". I denna volym.
- Lindbeck, Assar (2009), "Assar minns: mina tre perioder på IUI". I denna volym.
- Nabseth, Lars (1969), "Industriens Utredningsinstitut 1939–1969". I *Verksamhetsåret 1969. Institutets verksamhet under 30 år*. Stockholm: IUI.
- Normann, Göran (2009), "Tillväxtår vid IUI". I denna volym.
- Nycander, Svante (2005), *Från värdeteori till välfärdsteori. Nationalekonomin vid Stockholms Högskola/Stockholms universitet 1904–2004*. Stockholm: SNS Förlag.
- Ortmark, Åke (1982), *Skuld och makt*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Ortmark, Åke (2009), "Att träna in en attityd". I denna volym.
- Ruist, Erik (2009), "Sex år på Malmtorgsgatan 8". I denna volym.
- Rydén, Bengt (2009), "IUI – min forskarskola". I denna volym.
- Salaj, Branko (1968), *Bostadsproduktionens prisutveckling*. Stockholm: IUI och Almqvist & Wiksell.
- Salaj, Branko (2009), "En branschsuccés födslovänder". I denna volym.
- Skår, John (2009), "IUI – återblickar från framtiden". I denna volym.
- Svennilson, Ingvar (1942), "Ekonomisk forskning för näringslivet". *Tiden*, årg. 35, nr 6, 361–363.
- Swedenborg, Birgitta (1973), *Den svenska industrins investeringar i utlandet, 1965–1970*. Stockholm: IUI.
- Swedenborg, Birgitta (1979), *The Multinational Operations of Swedish Firms – An Analysis of Determinants and Effects*. Doktorsavhandling. Stockholm: IUI.
- Törnqvist, Gunnar (2009a), "IUI i retrospektiv". I denna volym.

- Törnqvist, Gunnar (2009b), *Kreativitet i tid och rum. Processer, personer och platser*. Stockholm: SNS Förlag.
- Ullenhag, Kersti (1998), *I takt med tiden. SNS åren 1948–1998*. Stockholm: SNS.
- Vinell, Lars (2009), "Ingen samstämmighet – så bra för kreativiteten!". I denna volym.
- Wadensjö, Eskil (1992), "Recruiting a New Generation" och "Appendix D". I Lars Engwall (red.), *Economics in Sweden: An Evaluation of Swedish Research in Economics*. London och New York: Routledge.
- Wallander, Jan (1997), *Livet som det blev. En bankdirektör blir till*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Wallander, Jan (2009), "Mina år vid IUI". I denna volym.
- Wohlin, Lars (2009), "IUI och dess verksamhet fram till 1976. Specialiserad empirisk forskning eller övergripande samhällsanalyser?". I denna volym.
- Åberg, Carl Johan (2009), "Långtidsutredningarna – en blandekonomins spegel". I denna volym.

Appendix: Utdrag ur Ingvar Svennilsons inledningsanförande till en diskussion om "Behovet av ekonomisk forskning" inför Nationalekonomiska Föreningen den 23 november 1942¹³

En pessimistisk uppfattning [om den ekonomiska utvecklingen efter kriget] ligger närmast till hands om man undersöker de mera gripbara faktorer, som bilda grundvalen för vårt näringsliv. ... Om man trots allt anser sig berättigad att låta optimismen ta överhand över pessimismen, är det ej endast därför, att det svenska näringslivet trots allt har en relativt stark ställning utan kanske främst därför, att man tror, att det skall bli möjligt att med delvis nya metoder angripa och överkomma de svårigheter, som sannolikt komma att resa sig. Ett av de viktigaste leden bland dessa nya metoder är att grunda det ekonomiska handlandet av individer, företag, sammanslutningar eller statliga organ på en bättre kännedom om näringslivets förutsättningar och de ekonomiska sammanhangen. ...

Företagarna inom industrien har insett betydelsen av det slags samarbete, som tar formen av ekonomisk forskning genom ett gemensamt organ. Deras tre huvudorganisationer, Arbetsgivareföreningen, Industriförbundet och Exportföreningen, ha ställt sig bakom de arbeten, som nu utföras vid Industriens Utredningsinstitut. ... Dessa utredningar ta sikte på mera grundläggande och, om man så vill, strukturella faktorer i näringslivet och äro inriktade på att bilda ett underlag för industriens anpassning till efterkrigstidens nya förutsättningar.

Den första typen betecknades som produktionsundersökningar. ... Ett andra närbesläktat slag av utredningar inriktas på att klarlägga förhållandet mellan produktion och avsättningsmöjligheter. ... En tredje typ av utredningsuppdrag är att för olika landsdelar kartlägga utvecklingstendenserna och näringslivets nuvarande tillstånd och att på grundval därav ställa prognoser för näringsliv och försörjning.

13 *Nationalekonomiska Föreningens Förhandlingar 1942*, s. 57–62.

Den ekonomiska forskningen bör utföras i så nära kännning med dem, som leda det ekonomiska livet, att resultaten verkligen utformas så, att det bildar en lämplig grundval för praktiska beslut. ...

Den ekonomiska forskningens uppgifter synas mig i nuvarande läge vara så viktiga, att det knappast är sannolikt, att vederbörande intressenter, vare sig stat eller näringsliv, skall anse sig ha råd att undvara dess medverkan.

FÖRFATTARPresentation

Magnus Henrekson är professor och sedan den 1 november 2005 vd för IFN. Han är född 1958 och uppväxt utanför Vadstena. Han studerade på grundnivå vid University of Sussex och på Handelshögskolan i Göteborg. Han disputerade vid Handelshögskolan i Göteborg 1990 på avhandlingen *An Economic Analysis of Swedish Government Expenditure*. Förutom forskning om den offentliga sektorn analyserade han under denna tid effekterna av 1980-talets avveckling på de svenska kredit- och valutamarknaderna, bl.a. i boken *Räntebildningen i Sverige* (1988, 1991). Under avhandlingsarbetet var han gästforskare under ett år vid University of Michigan.

Henrekson var forskare vid Fackföreningsrörelsens Institut för Ekonomisk Forskning (FIEF) 1990–94 där han främst arbetade med projekt kring förklaringar till varför den ekonomiska tillväxten varierar mellan länder. Han rekryterades till dåvarande IUI 1995 där han var resten av 1990-talet. Vid denna tid kom hans forskning alltmer att inriktas mot entreprenörskapets ekonomi och mot att förklara företagsklimatets institutionella bestämningsfaktorer.

Tillsammans med Steven Davis vid University of Chicago har han utvecklat metoder för att visa att spelreglerna kan ha olika effekt på företag beroende på deras ålder, storlek, produktionsinriktning, ägandeförhållanden och kapitalintensitet. Denna metodik har tillämpats på ett antal områden för att förklara bl.a. företagsstruktur, företagstillväxt och benägenheten att starta företag, hur lönebildningssystemet påverkar företags- och branschammansättningen, arbetsbeskattningens betydelse för valet mellan obetalt egenarbete och professionellt arbete och förklaringar till skillnader i betydelsen av akademiskt entreprenörskap i Sverige och USA.

År 2000 tillträdde Henrekson en forskartjänst vid Handelshögskolan i Stockholm där han 2001 blev innehavare av Jacob Wallenbergs forskningsprofessur i ekonomi med särskild inriktning på det svenska näringslivets utveckling och den ekonomiska politiken. Efter att Henrekson blev chef för IFN uppehölls professuren på deltid fram till halvårsskiftet 2009.